

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

F.Tashpulatov	
Basketbol texnikasini o'rgatish metodikasi	98
D.Rafikova	
Oliy o'quv yurtlarining o'quv jarayonidagi pedagogik amaliyotning ahamiyati	103
A.Muxametov	
Qo'l to'pi o'yini darvazobonini tayyorlashning uslubiy yo'llari	107
A.Kdirbayeva, Y.Ryabova, A.Abdikadirov	
Uzluksiz pedagogik amaliyot – bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy tayyorgarligining eng muhim komponenti	113
G'.Shermatov	
Yosh bolalarga kurash sport turlarini o'rgatish.....	121
N.Djalilova	
Talabalar kommunikativ kompetensiyani takomillashtirish videomateriallari	130
F.Karimov	
Keksa yoshdagi 60-64 yoshli erkaklar uchun jismoniy holatini inobatga olgan holda sog'lomlashtiruvchi mashqlar jamlanmasi uslubiy tavsialari.....	135
Y.G'afforov	
Ta'lim sifati va o'qitish metodlarini tanlashning asosiy jihatlari.....	145
A.Tadjibaeva	
Ta'lim jarayonidagi inklyuzivlik teng ta'lim olishni ta'minlash vositasi sifatida.....	150
M.Tairova	
Aholini sog'lomlashtirish uchun jismoniy mashqlarning tejankor texnologiyalari	157
M.Baybaeva, I.Imomov	
Talabalarning nizoli xulq atvorini pedagogik tashxis etishning sinergetik-tuzilmali modeli	160
R.Turgunbayev, K.Kodirov, A.Nishonboyev	
O'quvchilarda umummatematik faoliyat usullarini shakllantirish modeli	164
S.Uraimov	
Umumta'lim maktabi yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy tayyorgarligini o'rganish va tadqiqot qilish.....	170
G'.Ernazarov	
Oliy ta'lim talabalarining jismoniy sifatlarini aylanma mashqlar asosida rivojlantirish usullari.....	174
S.Uraimov	
Umumta'lim maktablarida jismoniy tarbiya tizimini shakllantirish va rivojlantirishning nazariy xususiyatlari.....	179
R.Nazimov	
O'quv mashg'ulotlarini zamonaviy usullar asosida tashkil etish	182
S.Isroilova	
Rus tilini o'qitish va muloqot qilish jarayonida talabalarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish	187
M.Tojiboyev, D.Yunusova, M.Xursantova	
Mustaqil darslarning asosiy shakllari va tashkil etilishi	191
Q.Iqboljon	
Sharq allomalari musiqiy merosida bo'lajak musiqa o'qituvchilari axloqiy – estetik qadriyatlar tizimining gnesiologik tahlili.....	195
O.Fozilova	
Bolalarni maktabga tayyorlashda innovatsion yondashuv usullari	201
A.Zaripova	
Oliy ta'lim muassasalarida noan'anaviy ta'lim berish metodlarini amaliyotga joriy etish orqali chet tillarni o'qitish sifatini yaxshilash.....	205
B.Sharipova	
Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini o'quvchilarda bioetik madaniyatini rivojlantirishining nazariy-metodologik asoslari.....	209
N.Karimov	
O'quv dala amaliyotida poxodlarni tashkil etishda gigiyenik qoidalarga amal qilish tartibi.....	212

**BO'LAJAK BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINI O'QUVCHILARDA BIOETIK
MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ БИОЭТИЧЕСКОЙ
КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ**

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF BIOETHICAL
CULTURE IN STUDENTS OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS**

Sharipova Barno Salimovnaning¹

¹Sharipova Barno Salimovnaning

– Farg'ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotasiya

Mazkur maqolada talabalarda bioetik madaniyatni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari dolzarb vazifa bo'lganligi, bu tarixiy jarayon va bioetika paydo bo'lishining tarixiy omillari, sabablari, muammoli jarayonlarini ko'rib chiqish va o'quvchilarda bioetik tarbiya hamda pedagogikaning bog'liqligi har qanday davr uchun ma'naviy ozuqa ekanligini yoritilgan.

Аннотация

В данной статье актуальна задача теоретико-методологических основ развития биоэтической культуры у студенческой молодежи, актуален данный исторический процесс и исторические факторы, причины, проблемные процессы возникновения биоэтики, связь общечеловеческой ценности и педагогики. любой эпохи, объясняя это тем, что это духовная пища.

Abstract

In this article, the theoretical-methodological foundations of the development of bioethical culture among students is an urgent task, this historical process and historical factors, causes, problematic processes of the emergence of bioethics, and the connection between human value and pedagogy are relevant for any era. It is explained that it is spiritual food.

Kalit so'zlar: Bioetika, texnika va globalashuv, madaniyatlararo munosabatlar, amaliy ko'nikmalar, uzluksiz ta'lim, individual sifatlar, iqtisodiy taraqqiyot, ta'lim standartlari, ta'lim va tarbiya, ilmiy-metodik, sub'yektiv yangilik.

Ключевые слова: биоэтика, технологии и глобализация, межкультурные отношения, практические навыки, непрерывное образование, индивидуальные качества, экономическое развитие, образовательные стандарты, образование и обучение, научно-методические, субъективные новости.

Key words: Bioethics, technology and globalization, intercultural relations, practical skills, continuous education, individual qualities, economic development, educational standards, education and upbringing, scientific-methodical, subjective news.

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida inson huquqlari bir necha bor buzilgan, inson hayotida biomeditsinaning ilmiy yutuqlarida salbiy va ijobiy ta'sirlar bo'lgan va ishlab chiqarish jamiyatining rivojlanishi yetkazishi mumkin bo'lgan zarar hisobiga birinchi o'ringa qo'yilgan ekotizimlarda. Bunga javoban, tushuncha orqali, bir necha o'n yillar oldin umumiy axloqshunoslik bo'yicha yangi maydon yaratildi: bioetika.

Zamonaviy dunyo, texnika va globalashuv jarayonlari shiddatli rivojlanib borayotgan bir davrda axloqiy qadriyatni, odamiylik, insonparvarlik va shu kabi ijobiy sifatlarni saqlab qolish bugungi dunyoning dolzarb muammolaridan biridir. Inson, tibbiyot, texnikaning rivojlanib borish jarayoni insoniyat oldiga shu doirada hal qilinishi lozim bo'lgan ziddiyatli axloqiy muammolarni keltirib chiqardi.

O'quvchilarda bioetik tarbiya — o'quvchilarning hayotdagi go'zallikni to'liq idrok etish, to'g'ri tushunish va ulardan oqilona foydalanish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan turli pedagogik hamda bioetik faoliyatni tashkil etish jarayonidir.

Chuqur bilimlarni yuksak axloq va madaniyat bilan uyg'unlikda o'zida mujassamlashtirgan mutaxassislargina jamiyat ravnaqini ta'minlay oladi. Bugungi kunda ma'naviy jihatdan boy shaxsni voyaga yetkazish faqat ta'lim sohasining asoslaridan va dolzarb muammolaridan biri bo'libgina qolmasdan, balki milliy xavfsizlikni ta'minlash omili, huquqiy, ochiq fuqarolik jamiyatini shakllantirish vositasi, uning barqaror rivojlanishiga erishish sharti hamdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni asosida belgilangan 22-maqсад ijrosini ta'minlash,[1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 25-noyabrdagi PQ-4899-son "Biotexnologiyalarni rivojlantirish va mamlakatning biologik xavfsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori, 2020-yil 12-avgustdagi PQ-4805-son "Kimyo va biologiya yo'nalishlarida uzluksiz ta'lim sifatini va ilm-fan natijadorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 11-maydagi 275-son "Biologik xilma-xillik haqidagi konvensiyaning bioxavfsizlik bo'yicha Kartaxena protokoli (Monreal, 2000-yil 29-yanvar) qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda omillarni nafaqat ta'lim tizimida, balki oliy ta'limidan ham boshlagan holda talabalarda bioetik madaniyatini rivojlantirish, bioetik bilimlarni shakllantirishga tayyorlashning pedagogik tizimini takomillashtirishni ijtimoiy-pedagogik zaruratga aylantirmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ta'limda zamonaviy raqamli va axborot texnologiyalarining qo'llanilishi – bu dunyo ta'lim jarayoni rivojining muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biri. Hozirgi kunga kelib ta'lim jarayonining deyarli barcha bo'g'inlarida va fan sohalarida axborot texnologiyalari vositalaridan unumli foydalanish yo'lga qo'yilmoqda. Raqamlashtirish ta'lim olish jarayoniga chuqur kirib bormoqda. Raqamli texnologiyalariga asoslangan yangi ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini jadallashtirish, o'zlashtirish tezligini oshirish, keng bilimlar omboridan axborotlarni qabul qilish, bu bilimlarni chuqur o'rganish va o'zlashtirish imkonini bermoqda.

Qadimgi davr mutafakkirlari Suqrot, Aflotun, Arastularning ilmiy-pedagogik fikrlari orasida tabiat va inson o'rtasidagi oqilona munosabat masalasi yetakchilik qilgan.

Inson salomatligi, sog'lom turmush tarzi, tibbiy madaniyatiga oid dastlabki qarashlarni bebaho ma'naviy meros «Avesto»da ham kuzatish mumkin. Unda ozuqa mahsulotlar, ularning tarkibiy mutanosibligi, ovqatlanish rejimi va tartibi haqida ta'kidlanar ekan, non hayot manbai, sut mahsulotlari kuch bag'ishlashi aytib o'tilgan. Ovqat tayyorlashga katta e'tibor qaratilgan, yaxshi va chiroyli niyatlar bilan tayyorlanishi, jahl chiqqanda esa tayyorlanmasligi kerakligi aytilgan. [2]

Bugungi kunda butun dunyoda hayotda, jamiyatning turli sohalarida bioaxloq qoidalariga amal qilish bo'yicha bahslar ketmoqda. Qadimgi yunon tilidan olingan bioetika inson faoliyatining hayotda, tibbiyot va biologiyada hayvonlarga nisbatan munosabati bo'lib, ilk marotaba mazkur tushunchani 1927-yili Fris Jaxr tilga olgan bo'lsa, 1969-yili amerikalik onkolog va biokimyogar V.Potter uni muomalaga kiritdi. Van Rensseler Potter o'zining "Bioetika – kelajakka ko'prik" nomli asarida gumanitar fanlar hamda tabiatshunoslar, biologlar faoliyatini insonlar hayotini kamsitmaslik va hayvonlarga nisbatan do'stona muomalada bo'lishga chaqirdi. Uning fikricha, "Yashab qolish ilmi nafaqat oddiy fan sifatida o'rganilishi, balki o'zida biologik bilim va umuminsoniy qadriyatlarni birlashtirgan yangi donolik bo'lishi lozim. Shu sababli mazkur yo'nalishni bioetika, deb atashni taklif etaman". 1999-yili Kosto-Rikada bioetika masalalariga bag'ishlangan anjumanda V.Potter nutq so'zlar ekan, "Men barchangizdan bioaxloqni mas'uliyat, kompetentlik talab qiluvchi hamda barcha madaniyatlarni o'zida mujassam etgan va gumanizmni targ'ib etayotgan yangi etika ta'limoti sifatida qabul qilishingizni so'rardim" – dedi.

"Bioetika" atamasi ilmiy iste'moldagi nisbatan yangi atama hisoblanadi. Ushbu atamani paydo bo'lishi haqida ilmiy adabiyotlarda ikki xil qarash mavjud. Ayrim manbalarda [3]ushbu atamani Amerikalik mashhur onkolog vrach Van Ranseler Potter (1911-2001) ilk bor ilmiy muomalaga kiritgan, degan yondashuvlar mavjud va bu asosan rus tilidagi manbalarda uchraydi. Ingliz va nemis tilidagi ayrim manbalarda [4]esa, nemis ilohiyotchisi Frits Jaxr 1927-yil "Kosmos" jurnalida e'lon qilgan maqolasida "Bio-Ethik" terminini ishlatgani, ammo amerikalik olim V.R. Potter tomonidan ushbu atama yaxshiroq ifodalanganligi aytib o'tilgan.

NATIJALAR

Bugun dunyoning ilmiy manzarasi tubdan o'zgarmoqda. Barcha sohalarida bo'lgani kabi zamonaviy pedagogikada ham yangi masalalar va muammolar bahs maydoniga kelmoqda. Tabiiy fanlar doirasida misli ko'rilmagan yutuqlar qo'lga kiritilmoqda. Fan va texnologiyalarning rivoji natijasida tibbiyot sohasidagi tadqiqotlarni yangi yo'nalishlariga asos solinmoqda. O'tgan asrning ikkinchi yarmida, tibbiyot-biologiya fanlarining pedagogik metodologiyasi va istiqbolli

PEDAGOGIKA

texnologiyalarini rivojlanishiga zamin yaratmoqda. Sababi tibbiyot sohasidagi ko'plab yangi texnologiyalar jamiyat hayotiga samarali tatbiq etilmoqda.

MUHOKAMA

Ma'lum ma'noda bioetika O'zbekistonda yangi fan tarmog'ini shakllanishiga ta'sir etdi. 1994-yildan jahonning barcha tibbiyot maktablariga bioetika kursini kiritish haqidagi JSST tavsiyalari bilan O'zbekiston davlat ta'lim tizimiga bioetika fani kiritilmagani o'rtasidagi tafovut mavjud edi. O'zbekistonda bioetika bo'yicha tadqiqotlar 1998-yil uning tarkibiga kirgandan keyin boshlandi. "2003-2004-yillarda 1-ToshDTUda vrachlar malakasini oshirish (DTD) bioetika fakultativ kurs sifatida taklif qilingan. Prof. Z.Muhamedova muallifligida 2004, 2005, 2007, 2009, 2015-yillarda bioetika bo'yicha o'quv qo'llanma, monografiya, darsliklar chop etildi". [5] O'zbekiston, Gruziya, Moldova, Rossiya va Tojikistonda bioetika davlat o'quv standartiga kiritilgan.

O'zbekistonlik olimlardan B. Ziyomuxamedov, A.S.To'xtayev, E.V.Qodirov, O.Qudratov, J.Xolmurodov, A.N.Nigmatov kabilar o'z tadqiqotlarida bioetika tushunchasi, uning mazmuni, atrof-muhit va inson munosabatlarining turli iqtisodiy, tabiiy, ijtimoiy aspektlari, ekologik ta'limning ijtimoiy-falsafiy jihatlarini o'rgandilar. L.T. Shonosirovaning ilmiy tadqiqotida maktabgacha yoshdagi bolalarda ekoetik kompetentlikni shakllantirish masalalari tadqiq etilgan. M.A. Yuldashev, M.M. Abdullayeva, N.Ashurovalarning ilmiy tadqiqotlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik bilimni shakllantirish, P.S.Sultonov va B.P.Ahmedovlarning kitobida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslariga oid masalalar tadqiq etilgan. Pedagog olimlardan I.Sh.Ismatov atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabatni maktab o'quvchilarida anorganik kimyo fani asosida shakllantirish borasida, M.R.Xalilova ekologik ta'lim va tarbiya jarayonida o'z e'tiborini maktabgacha ta'lim muassasalari katta guruh yoshidagi bolalarda ekologik tushunchalarni shakllantirish, N.O'.Nishonova esa adabiy ta'lim jarayonida, aniqrog'i, uning ko'magida umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarining ekoetik kompetentligini rivojlantirish muammolarini tadqiq qilishgan. M.B.Rahimqulova tadqiqotining o'ziga xosligi unda ekologik qadriyatlarni darsdan tashqari mashg'ulotlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllantirish masalasiga bag'ishlangan.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, bioetika yangi bilim sohasi bo'lishiga qaramay, jamiyat hayotining turli sohalariga jadal sur'atlarda kirib kelmoqda. Bioetika doirasida o'rta tashlangan muammolarning yechimi jamiyatning ijtimoiy-madaniy taraqqiyotini yangi sifat bosqichlariga ko'taradi.

Jamiyatning turli sohalarida yuzaga keladigan yangi ijtimoiy munosabatlar qatorida tibbiy amaliyot, klinik tadqiqotlar, ekologik munosabatlar, salomatlikni saqlash, sog'lom turmush tarzini tashkil etish, sog'lom ovqatlanish kabi masalalar ham butun insoniyatni diqqat markazida bo'lib qolmoqda. Chunki, insoniyatning farovonligi, xotirjamligi, baxtli hayot kechirishi ushbu muammolarga qay tarzda yechim topilganligiga bog'liq.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sass, Xans-Martin (2007). Fritz Yaxrning 1927 yilgi bioetika tushunchasi. Kennedi Inst axloqi J. 17 (4): 279-95.
2. Lolas, Fernando (2008). "Bioetika va hayvonlarni tadqiq qilish: shaxsiy nuqtai nazar va Fritz Yahrning hissasi to'g'risida eslatma". Biologik tadqiqotlar (Santago). 41 (1): 119-23. doi: 10.4067 / S0716-97602008000100013. PMC 2997650. PMID 18769769.
3. Goldim, J. R. (2009). Bioetika boshlanishini qayta ko'rib chiqish: Fritz Yahrning hissalar (1927). Perspekt Biol Med, Sum, 377-80.
4. Martensen R (2001 yil aprel). "Bioetika tarixi: insho sharhi". Tibbiyot tarixi va ittifoqdosh fanlari jurnali. 56 (2): 168-175. doi:10.1093 / jhmas / 56.2.168. PMID 11392084 - MUSE loyihasi orqali.
5. Bracanovic, T (iyun 2012). "Integratsion bioetikadan psevdologiyaga". Rivojlanayotgan dunyo bioetikasi. 12 (3): 148-56. doi: 10.1111 / j.1471-8847.2012.00330.x. PMID 22708689.
6. Mukhamedova Z. M. Bioethics in Uzbekistan: History, Issues, Prospects //Asian Bioethics Review. - 2015. - T. 7. - № 5. - C. 501-511.
7. Мухамедова З. М. Интеграция гуманитарных наук в медицинское образование: проблемы и перспективы //Journal of Health Development. - 2019. - № 1 (30). - C. 37-45.
8. Mukhamedzhanovna M. Z. et al. Bioethics-Paradigm of Humanization of Medical Education //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. - 2021. - C. 125-133.
9. Mukhamedzhanovna M. Z., Akmalovna U. N., Nugmanovna M. A. The Uzbek Model of Bioethics: History and Modernity //Malim: jurnal pengajian umum asia tenggara (SEA Journal of General Studies). - 2020. - T. 21.
10. Мухамедова З. М. Этические категории в клинической стоматологии //Гуманитарный трактат. - 2017. - № 15. - C. 22-25.